

multilingual tourism development in Mahasarakham Province, Thailand. Journal of Education and Learning. 13(4). S. 201–211. DOI: <https://doi.org/10.5539/jel.v13n4p201> [in English]

35. Project - Big and Open Data for the Development of New Processes in Tourism and Heritage Management (BODaT). (2021). Interreg Europe. URL: <https://keep.eu/projects/22134/Big-and-Open-Data-for-the-d-EN/> [in English]

36. Pushkar, O. I., Kravets, N. V., Kozar, M. O., Stasiuk, V. V., & Babinets, O. I. (2023). Experience in developing and implementing virtual tours using 360° video technology. CEUR Workshop Proceedings. S. 308–318. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3918/paper351.pdf> [in English]

37. Senkiv, M., & Tserklevych, V. (2021). Prerequisites of development of an accessible tourism for everyone in the European Union. Journal of Geology, Geography and Geoecology, 30(3), 562–570. DOI: <https://doi.org/10.15421/112151> [in English]

38. Shevchenko, O., Bahinska, O., Markova, O., Broiakovskyi, O., Bielkova, T., & Honcharenko, I. (2022). Use of multimedia technologies in the training of physical culture and sports specialists. IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security. 22(7). Pp. 245–251. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.7.30> [in English]

39. Shinde, Y., Khandekar, R., Patil, P., Lee, K., Kiper, B., Simpson, M., & Hasanzadeh, S. (2023). A systematic literature review on 360° panoramic imagery for architecture, engineering, and construction education. Journal of Information Technology in Construction (ITcon). 28. Pp. 405–437. URL: <https://www.itcon.org/papers/2023-21-ITcon-Shinde.pdf> [in English]

40. Sufi, T. (2022). Hackathons as collaborative environments for tourism innovation. Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences. 16(3). Pp. 514–528. [in English]

41. Threesixty.tours. (2024). Virtual Tour Software for Universities, Colleges, Schools. URL: <https://threesixty.tours/education/> [in English]

42. Yuan, Y., & Gasco-Hernandez, M. (2021). Digital tourism solutions through hackathons: collaborative best practices. Journal of Tourism Futures. 7(2). Pp. 210–224. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

МАРКОВА Олена – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної культури та медико-біологічних дисциплін Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: розвиток цифрових компетентностей педагогів та здобувачів освіти, інноваційні моделі використання мобільних додатків, вебплатформ, AR/VR, гейміфікації, міжнародних цифрових проєктів і відкритих освітніх ресурсів, вивчення європейського досвіду цифрового перетворення шкільної і позашкільної освіти, впровадження інформаційних технологій та діджиталізація освітнього процесу для формування компетентностей у сфері фізичної культури і спорту.

ЩЕРБАТЮК Наталія – старший викладач кафедри фізичної культури та медико-біологічних дисциплін Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: поглиблене вивчення теорії та практики туристсько-краєзнавчої роботи в сучасній позашкільній та шкільній освіті, розробка і впровадження краєзнавчих маршрутів, проведення навчальних екскурсій, організація молодіжних туристичних проєктів та змагань, формування географічної, картографічної й культурної компетентності учнів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

MARKOVA Olena – PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Physical education and medical and biological disciplines of the Central Ukrainian State University named after Volodymyr Vynnychenko.

Scientific interests: development of digital competencies of educators and learners, innovative models of using mobile applications, web platforms, AR/VR technologies, gamification, international digital projects, and open educational resources; study of European experience in the digital transformation of school and extracurricular education; implementation of information technologies and digitalization of the educational process for the formation of competencies in the field of physical culture and sports.

SHCHERBATIUK Nataliia – Senior Lecturer of the Department of Physical education and medical and biological disciplines of the Central Ukrainian State University.

Scientific interests: in-depth study of the theory and practice of tourism and local history activities in modern extracurricular and school education; development and implementation of local history routes; organization of educational excursions, youth tourism projects, and competitions; formation of students' geographical, cartographic, and cultural competence.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2025 р.

Стаття прийнята до друку 13.10.2025 р.

УДК 371.13: 378.637:159.922

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-221-231-235

МИХАЛЬЧЕНКО Наталія –

кандидат психологічних наук,
професор кафедри початкової освіти
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0327-5491>
e-mail: madamnatali1976@ukr.net

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК СКЛАДОВА ГОТОВНОСТІ ДО РОЗВИТКУ РЕФЛЕКСІЇ ДІТЕЙ

У статті проаналізовано психолого-педагогічну характеристику сучасного вчителя початкових класів як складову готовності до розвитку рефлексії молодших школярів. Розвиток рефлексії дітей як психічного новоутворення залежить від психолого-педагогічних характеристик особистості вчителя початкових класів. Педагог повинен чітко відслідковувати сам процес становлення самосвідомості дитини та глибоко розуміти зміст рефлексії. Однією з суттєвих ознак психічного розвитку дитини молодшого шкільного віку є подальше становлення самосвідомості, що виявляється у диференціації її внутрішньої структури, ускладненні змістовного наповнення. З огляду на нову ситуацію в освітньому просторі України, розвиток психолого-педагогічних

характеристик майбутнього вчителя початкових класів визначає як його психолого-педагогічну готовність якомога повніше реалізовувати культуротворчу, гуманістичну функції, так і його психолого-педагогічну готовність оволодівати професійними цінностями та сучасним інструментарієм розвитку індивідуальних якостей молодшого школяра. Психолого-педагогічна характеристика сучасного вчителя початкових класів вимагає наявності розвитку педагогічних та психологічних компетентностей, педагогічних вмінь та здібностей, особистісних якостей, соціально-психологічних рис. Серед ключових педагогічних характеристик майбутнього вчителя початкових класів визначаємо педагогічну компетентність, професійну готовність до педагогічної діяльності, педагогічні знання, вміння та навички, педагогічні здібності, науково-педагогічні та професійно-ділові якості. До ключових психологічних характеристик включаємо психологічну компетентність, загальногромадянські риси, морально-психологічні якості. Мобільність майбутніх учителів початкових класів сприяє розвитку компетенцій, свідомому відношенню до праці, навчання, надає їм можливість стати активними та відповідальними громадянами України.

Ключові слова: рефлексія, молодший шкільний вік, професійна освіта, складові психолого-педагогічної характеристики сучасного вчителя початкових класів, педагогічна компетентність, психологічна компетентність.

MYKHALCHENKO Nataliia –

Candidate of Sciences Psihologichnih, Professor

Admiral Makarov National University of Shipbuilding

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0327-5491>

e-mail: madamnatali1976@ukr.net

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CHARACTERISTICS OF A MODERN PRIMARY SCHOOL TEACHER AS A COMPONENT OF READINESS FOR THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S REFLECTION

The article analyzes the psychological and pedagogical characteristics of a modern primary school teacher as a component of readiness for the development of reflection of primary schoolchildren. The development of children's reflection as a mental formation depends on the psychological and pedagogical characteristics of the primary school teacher's personality. The teacher should clearly monitor the process of formation of the child's self-awareness and deeply understand the content of reflection. One of the essential signs of the mental development of a primary school child is the further formation of self-awareness, which is manifested in the differentiation of its internal structure, the complexity of its content. Taking into account the new situation in the educational space of Ukraine, the development of psychological and pedagogical characteristics of the future primary school teacher determines both his psychological and pedagogical readiness to fully realize the culture-creating, humanistic functions and his psychological and pedagogical readiness to master professional values and modern tools for the development of individual qualities of primary schoolchildren.

The psychological and pedagogical characteristics of a modern primary school teacher require the development of pedagogical and psychological competencies, pedagogical skills and abilities, personal qualities, and socio-psychological traits. The key pedagogical characteristics of a future primary school teacher include pedagogical competence, professional readiness for pedagogical activity, pedagogical knowledge, skills, pedagogical abilities, scientific, pedagogical, professional and business qualities. The key psychological characteristics include psychological competence, general civic traits, and moral and psychological qualities. The mobility of future primary school teachers contributes to the development of competencies, a conscious attitude to work and learning, and provides them with the opportunity to become active and responsible citizens of Ukraine.

Key words: reflection, primary school age, professional education, components of psychological and pedagogical characteristics of a modern primary school teacher, pedagogical competence, psychological competence.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Стратегічним завданням освітньої реформи є підвищення якості навчання через мобільну систему професійного розвитку педагогів, орієнтовану на формування психолого-педагогічних компетентностей та здатності до ефективної діяльності. Концепція Нової української школи спрямована на розвиток особистості, утвердження загальнолюдських цінностей і створення умов для самореалізації молоді. Гуманістична парадигма педагогіки акцентує не лише соціалізацію, а й самореалізацію особистості як активного суб'єкта.

Науково-педагогічна діяльність у вищій освіті є ключовою для формування особистості та майбутнього держави. Якість навчального процесу залежить від готовності викладача і студента до співпраці. Важливо створити умови для саморозвитку молоді через рефлексію. Розвиток рефлексії у дітей молодшого шкільного віку пов'язаний з психолого-педагогічними якостями вчителя, який має глибоко розуміти процес становлення самосвідомості. Актуальним є вивчення методичних засад підготовки майбутніх педагогів до розвитку рефлексії школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток необхідних якостей учнів можливий

через психологічні механізми рефлексії, що сприяють формуванню саморегуляції поведінки. Цей процес базується на наукових напрацюваннях у психології та педагогіці (А.Валлон, С.Максименко, К.Роджерс) і дослідженнях духовного розвитку особистості (І.Бех, М.Боришевський, В.Сухомлинський та ін.). Значний внесок у вивчення саморегуляції та рефлексії дітей зробили І.Бех, Л.Боришевський, С.Якобсон. У дослідженнях учених О.Донченка, М.Савчина, Т.Титаренко саморегуляція, самоповага, ціннісне ставлення особистості до себе, розглядається крізь призму проблеми життєтворчості особистості, життєвих смислів, особистісних виборів, особистісної відповідальності, її суб'єктивності.

Формування рефлексії особистості базується на наукових дослідженнях загальнотеоретичних і методологічних проблем психології (Р.Бернс, Л.Божович, А.Валлон, К.Роджерс та ін.) та питаннях національної ідентичності й духовності (І.Бех, М.Боришевський та ін.). Окремі дослідження розглядають аспекти національної рефлексії, моральної саморегуляції, рефлексії підлітків і процесу навчання, самооцінки учнів та патріотичної рефлексії молодших школярів.

Вклад у розвиток професійної готовності майбутніх учителів початкових класів внесли

Л. Себало (підготовка майбутнього вчителя початкових класів до самоосвітньої діяльності), С. Сапожников (професіоналізм майбутнього вчителя початкових класів), А. Бекірова (методика формування професійної суб'єктності вчителів початкових класів) та інші.

Перспективи компетентнісного підходу в сучасній освіті досліджували українські вчені І. Бех, Н. Бібік, О. Савченко, Л. Ващенко, О. Пометун, І. Єрмаков. Перспективи компетентнісного підходу в сучасній освіті досліджували українські вчені І. Бех, Н. Бібік, О. Савченко, Л. Ващенко, О. Пометун, І. Єрмаков, О. Локшина, Л. Парашенко, О. Овчарук, С. Трубачева та інші. Упродовж останніх десятиліть активізувалося вивчення проблеми формування ціннісних орієнтацій особистості, її духовної компетентності в роботах Л. Романюк, Г. Шевченко, О. Целякова та ін. Аспекти професійного розвитку та готовності майбутнього вчителя є предметом активного наукового дослідження, що підтверджується працями багатьох вітчизняних і зарубіжних учених (О. Савченко, Л. Діка, Ю. Журат, Є. Зеєр, Є. Климов, Б. Ломов, А. Маркова, О. Максименко та ін.). Така зацікавленість є цілком обґрунтованою, оскільки якість професійної підготовки педагога безпосередньо впливає на ефективність освітнього процесу, зокрема на розвиток рефлексивних здібностей учнів.

Психолого-педагогічні характеристики майбутнього вчителя початкових класів (емпатія, здатність до рефлексії, педагогічна інтуїція, комунікативна компетентність є ключовими чинниками формування самосвідомості та рефлексії у дітей. Саме вчитель виступає посередником між знанням і особистісним досвідом учня, сприяючи його самопізнанню та саморозвитку. Тому дослідження теоретико-методичних засад професійного становлення педагога є важливим для забезпечення якісної початкової освіти.

Мета статті проаналізувати психолого-педагогічну характеристику сучасного вчителя початкових класів як складову готовності до розвитку рефлексії дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна освіта характеризується науковою зацікавленістю вчених до встановлення траєкторії розвитку особистості кожного здобувача вищої освіти у період навчання в закладах вищої освіти. В умовах освітніх реформ потрібна новою філософія виховання, нова педагогіка, новий зміст психології, які сприятимуть розвитку самодостатньої щасливої людини. Настав час оцінювати освіту за результатами досягнення життєвих успіхів особистістю, з точки зору її готовності до майбутнього, а саме: уміння самостійно працювати, приймати рішення, спілкуватись.

Сучасна освіта потребує створення умов для саморозвитку молоді через рефлексію, яка сприяє формуванню уявлення про власне «Я» та ідентифікацію з соціальними образами. Розвиток уяви та здатність бачити ситуацію очима іншого – основа міжособистісного розуміння і рефлексії. Особистісна рефлексія дозволяє осмислювати мотиви, прогнозувати наслідки дій і узгоджувати

цілі з засобами їх досягнення. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів є ключовою для розвитку рефлексії молодших школярів. У процесі становлення ідентичності юна особистість обирає конкретні життєві орієнтири серед багатьох можливих, що охоплюють особистісні, професійні, сексуальні та ідеологічні аспекти.

І. Бех ґрунтовно дослідив рефлексію як механізм особистісного розвитку. У широкому розумінні вона є усвідомленням себе, свого внутрішнього світу та поведінки, що сприяє самопізнанню, саморегуляції та формуванню самосвідомості. Особистісна рефлексія дозволяє осмислювати мотиви, прогнозувати наслідки дій і узгоджувати цілі з засобами їх досягнення. Вона змінює психічні функції, впливає на поведінку, сприяє розвитку вищих форм діяльності та має особливе значення для патріотичного виховання.

Сучасна педагогічна практика визнає рефлексію основою особистісного розвитку, відповідального вибору та душевного здоров'я. Проте виховання молодшого школяра як суб'єкта життєдіяльності часто замінюється надмірною інтелектуалізацією та орієнтацією на формальні результати, що знижує інтерес педагогів до формування свідомого ставлення дитини до себе, природи, людей і Вітчизни.

За М. Савчиним, вища педагогічна освіта сприяє глибокому пізнанню, оволодінню технологіями та розвитку особистісного потенціалу майбутнього педагога. Її основою є творчий підхід до навчання, критичне мислення, дослідницька діяльність. Водночас не всі мають природну професійну придатність до вчителювання. Професіоналізм педагога полягає не лише у знанні предмета, а й у глибокому розумінні дитини, людини та суспільства.

Сучасний вчитель початкових класів повинен поєднувати професійні, особистісні та емоційні якості, будучи вчителем, мотиватором і наставником, який поважає учнів, здатен зацікавити їх навчанням, розуміє дітей, має високу комунікабельність, відповідає сучасним вимогам, використовує інноваційні методики, сприяє розвитку критичного мислення та індивідуального підходу. На наш погляд, Важливими також є любов до дітей, чесність, справедливість, витримка, самоконтроль, працездатність та постійне самовдосконалення.

Психолого-педагогічна характеристика майбутнього вчителя початкових класів як основа розвитку рефлексії учнів передбачає комплексну підготовку: професійні знання, навички та психологічну готовність до роботи з дітьми, зокрема з особливими освітніми потребами. Вона відображає взаємозв'язок між особистісними якостями педагога, його професійним розвитком і управлінням навчальним процесом. Ключовими характеристиками є педагогічна компетентність, професійна готовність, знання, вміння, здібності та ділові якості. Педагогічна компетентність охоплює теоретичні знання, практичні навички, досвід і особистісні якості, що забезпечують ефективну діяльність. Її складові: теоретична і практична готовність, знання сучасних методик, володіння

предметом, комунікативні навички для взаємодії з учнями, батьками та колегами.

В Концепції Нової української школи визначено наступних 10 ключових компетентностей: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами, уміння вчитися впродовж життя, спілкування іноземними мовами, обізнаність та самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя, ініціативність і підприємливість, інформаційно-цифрова, математична, соціальна та громадянська компетентності, основні компетентності у природничих науках і технологіях. Такі компетентності однаково значимі й взаємопов'язані спільними для всіх вміннями: читати і розуміти прочитане, висловлювати думку усно і письмово, вирішувати проблеми, конструктивно управляти емоціями, критично мислити, логічно доводити власну позицію, проявляти ініціативу, оцінювати ризики та приймати рішення, застосовувати емоційний інтелект, співпрацювати в команді.

І. Бех наголошує, що сучасна цивілізація формує два типи особистості – соціоорієнтовану та егоцентровану. Молодь часто виявляє відстороненість від культурних і моральних цінностей, втрачає інтерес до традицій, мистецтва, суспільного життя. Духовні орієнтири займають останнє місце в системі цінностей студентів. Ключовою характеристикою майбутнього вчителя початкових класів є професійна готовність, що включає знання про учнів, зокрема з особливими потребами, володіння технічними засобами, розуміння педагогічного процесу. Висока компетентність передбачає знання сучасних методик, уміння створювати індивідуальні програми та адаптувати навчання до потреб дітей. Розвиток педагогічних здібностей – пріоритет у підготовці майбутнього вчителя.

Науково-педагогічні та професійно-ділові якості є важливими складовими готовності до педагогічної діяльності, творчості, інтелектуальної активності, наукового пошуку, володіння педагогічною технікою, гнучкого мислення та інтуїції (табл. 1).

Таблиця 1

Складові психологічної компетентності майбутнього вчителя початкових класів

Складова	Зміст
Когнітивна	Професійні знання (загальна, соціальна, вікова, педагогічна психологія), психологічна обізнаність
Рефлексивна	Усвідомлення себе як суб'єкта діяльності, аналіз причин успіхів і невдач, вибір тактики спілкування
Емоційно-вольова	Знання про емоційну сферу, емпатія, уміння керувати емоціями та вольовими станами
Організаторська	Організація професійної діяльності для підвищення її ефективності
Управлінська	Прийняття рішень, аналіз альтернатив, контроль за перебігом діяльності
Ціннісно-мотиваційна	Мотивація до досягнень і професійного розвитку, ціннісні орієнтації
Самоактуалізуюча	Самоконтроль, саморегуляція, постійне самовдосконалення
Комунікативна соціальна та	Ефективне спілкування, взаємодія з іншими, орієнтація в соціальних ситуаціях

Ключові психологічні характеристики майбутнього вчителя початкових класів включають психологічну компетентність, громадянські та морально-психологічні якості. Психологічна компетентність охоплює розуміння дитячої психології, емпатію, емоційний інтелект, здатність створювати сприятливе середовище та будувати партнерські стосунки. Вона сприяє розвитку рефлексії учнів, самопізнання, самоконтролю та професійній самосвідомості, забезпечуючи успішність педагогічної діяльності.

За Н. Цукановою, педагогічна рефлексія – це усвідомлення вчителем власного досвіду, визначення критеріїв ефективності діяльності та її освітнього потенціалу. Завдяки рефлексії професійна діяльність стає гнучкою, усвідомленою, спрямованою на вирішення труднощів. Вона дозволяє систематизувати соціальні запити, теоретичні концепції, досвід роботи, коригувати мету, завдання та методи освітнього процесу. Формування рефлексії у студентів має бути цілеспрямованим з перших днів навчання.

Загальногромадянські та морально-психологічні якості – важливі показники сучасного педагога. До них належать широкий світогляд, принциповість, громадянська активність, патріотизм, толерантність, гуманізм, відповідальність і працелюбність.

За Я. Галетою, професійна підготовка майбутніх учителів має включати розвиток професійно значущих якостей, інтелектуальних і творчих

здібностей, моральних засад і духовних орієнтирів. Важливими освітніми компонентами є українська мова, історія державності, національна культура, педагогіка, етнопедагогіка та психологія, що формують етнокультурну компетентність. Ментальність, етнічна мораль і ідентичність – провідні складові національних цінностей, які впливають на педагогічну діяльність.

Морально-психологічні якості сучасного вчителя початкових класів охоплюють соціальне сприйняття, самопізнання, допитливість, здатність до самовдосконалення та адаптації. Серед особистісних рис: чесність, культура, повага, охайність, дисциплінованість, любов до дітей, комунікабельність, толерантність, оптимізм, впевненість, самоконтроль, емоційна стійкість, спостережливість і почуття гумору. Всі ці якості сприяють ефективній педагогічній діяльності та розвитку учнів.

Мобільність майбутніх вчителів початкових класів сприяє розвитку компетенцій, свідомому відношенню до праці, навчання, надає їм можливість стати активними та відповідальними громадянами України. Однак, необхідно підкреслити, що без знань і соціального досвіду діяльності формування ключових компетентностей неможливе. Більш того треба зауважити, що формування компетентностей перебуває в повній залежності від прояву активності молоді. Оскільки у визначенні понять «компетентність», «компетентнісний підхід» єдності позицій науковці не досягли, критерії

основних «умінь широкого спектру», розроблені вченими відрізняються за змістом, обсягом, за специфічною термінологією й не мають однозначного визначення, а навколо їх трактувань ведуться дискусії науковців.

Саме тому сучасна психолого-педагогічна характеристика майбутнього вчителя початкових класів, яка відображає готовність до розвитку рефлексії молодших школярів, має бути зосереджена на формуванні вчителя, який є не лише носієм знань, але й фасилітатором розвитку дитини, здатним адаптуватися до індивідуальних потреб кожного учня та створювати інклюзивне, підтримуюче середовище.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, розвиток рефлексії молодшого школяра значною мірою залежить від психолого-педагогічних характеристик учителя початкових класів. Вища педагогічна освіта відіграє ключову роль у формуванні особистості майбутнього педагога, здатного реалізовувати гуманістичну та культуротворчу функції освіти. Сучасний учитель має володіти педагогічною та психологічною компетентністю, професійними знаннями, вміннями, особистісними якостями й соціально-психологічними рисами. Його мобільність і готовність до саморозвитку сприяють формуванню відповідального громадянина та ефективного фахівця, здатного розвивати індивідуальність кожного учня.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн.1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навч.-метод.видання. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
2. Бех І.Д. Довільна поведінка школярів як мета виховання. *Рідна школа*. 1993. №9. С. 29-32.
3. Бех І.Д. Ціннісна сфера сучасної людини в контексті пріоритетів виховного процесу. *Шлях освіти*. 2010. № 4. С. 8–9.
4. Галета Я. Національні цінності як змістовий компонент етнопедагогічної культури майбутнього вчителя. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. 2025 (220). С. 17-21.
5. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. За ред. Л. М. Проколієнко. Київ. 1989. 608 с.
6. Михальченко Н.В. Вплив гендерних відмінностей на формування патріотичної рефлексії дітей молодшого шкільного віку в сім'ї. Гендер: сучасний стан та перспективи розвитку в українському суспільстві. Херсон: Персей, 2004. С.53-62.
7. Савчин М.В. Педагогічна психологія: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2007. 424 с.
8. Пенковська Н.М. Психологічні умови розвитку рефлексії у молодших школярів: автореф. дис. ...канд. психол. наук / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка, АПН України. Київ. 2003. 20 с.
9. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. Київ. 2003. 328 с.
10. Цуканова Н. Формування педагогічної рефлексії майбутніх вчителів початкових класів як умова розвитку готовності до інноваційної діяльності. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. 2025 (220). С. 307–310

REFERENCES

1. Bekh, I.D. (2003). Vychovannia osobystosti: U 2 kn. Kn.1: Osobystisno oriientovanyi pidkhid: teoretyko-tekhnologichni zasady: navch.-metod.vydannia [Education of the personality: In 2 books. Book 1: Personality-oriented approach: theoretical and technological foundations: a textbook]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian]
2. Bekh, I.D. (1993). Dovol'na povedinka shkol'yariv yak meta vuxovannya [Arbitrary behavior of schoolchildren as a goal of education]. *Ridna shkola*. №9. S. 29–32 [in Ukrainian].
3. Bekh, I. D. (2010). Tsinnisna sfera suchasnoi liudyny v konteksti priorytetiv vykhovnoho protsesu [The value sphere of a modern person in the context of the priorities of the educational process]. *Shliakh osvity*. №4. S. 8–9 [in Ukrainian].
4. Haleta, Ya. (2025). Natsionalni tsinnosti yak zmistovyi komponent etnopedagogichnoi kultury maibutnoho vchytelia [National values as a content component of the ethno-pedagogical culture of the future teacher]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedagogichni nauky*. (220). S. 17–21 [in Ukrainian].
5. Kostjuk, G.S. (1989). Navchal'no-vihovnij proces i psihichnij rozvitok osobystosti [Educational process and mental development of the individual]. Kyiv: Osvita [in Ukrainian].
6. Mihal'chenko, N.V. (2005). Psihologichni umovi formuvannja patriotichnoi refleksii molodshogo shkoljara v sim'i [Psihologichni umovi formuvannja patriotichnoi refleksii molodshogo shkoljara v family]. Ternopil'. *Psihologija i suspil'stvo*. 1(19). S. 69–76 [in Ukrainian].
7. Savchyn, M. V. (2007). Pedagogichna psykholohiia: navchalnyi posibnyk [Pedagogical psychology: a textbook]. Kyiv: Akademyddav [in Ukrainian].
8. Penkovska, N.M. (2003). Psykholohichni umovy rozvytku refleksii u molodshykh shkol'iariv: avtoref. dys. ...kand. psykol. nauk [Psychological conditions for the development of reflection in junior schoolchildren]. Kyiv: In-t psykholohii im. H.S.Kostiuka. APN Ukrainy [in Ukrainian].
9. Rudenko, Ju. (2003). Osnovi suchasnogo ukrains'kogo vihovannja [Fundamentals of modern Ukrainian education]. Kyiv: Vidavnytvo im. Oleni Teligi [in Ukrainian].
10. Tsukanova, N. (2025). Formuvannia pedagogichnoi refleksii maibutnikh vchyteliv pochatkovykh klasiv yak umova rozvytku hotovnosti do innovatsiinoi diialnosti [Formation of pedagogical reflection of future primary school teachers as a condition for the development of readiness for innovative activity]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedagogichni nauky*. 220. S. 307–310 [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МИХАЛЬЧЕНКО Наталія – кандидат психологічних наук, професор кафедри початкової освіти Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

Наукові інтереси: психолого-педагогічна характеристика сучасного вчителя початкових класів як складова готовності до розвитку рефлексії дітей.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MYKHALCHENKO Nataliia – Candidate of Sciences Psihologichnih, Professor Admiral Makarov National University of Shipbuilding.

Scientific interests: psychological and pedagogical characteristics of a modern primary school teacher as a component of readiness for the development of children's reflection.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2025 р.
Стаття прийнята до друку 15.10.2025 р.